

УДК 339.9:330.342.146

DOI: 10.31651/2076-5843-2019-4-140-149

ОПАЛЬКО Вікторія Вікторівна

к.е.н., доцент,

доцент кафедри економіки

та міжнародних економічних відносин,

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького,

м. Черкаси, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0803-4040>

E-mail: opalko633@gmail.com

ТИПОЛОГІЯ МОДЕЛЕЙ СКОРОЧЕННЯ НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті обґрунтовано, що скорочення нерівності пов'язано з розподільчим механізмом держави та, фактично, створенням умов для правового і демократичного суспільства соціальної справедливості й ефективного розподілу ресурсів. Визначено, що справедливість є оптимальним рівнем нерівності, тому справедливий розподіл національного доходу (національного багатства) є найважливішою складовою соціально-економічного розвитку, яка впливає на економічне зростання та його детермінанти. Систематизовано моделі соціальної справедливості, розкрито їх принципи, головні постулати, переваги та недоліки. Аргументовано, що у сучасних умовах глобального розвитку моделі справедливості поступово трансформуються, набувають ознак універсальності та створюють умови для переходу до моделі інклюзивного розвитку.

Ключові слова: соціально-економічна нерівність, соціальна справедливість, справедливий розподіл, концепції нерівності, моделі справедливості, інклюзивна модель соціальної справедливості.

Постановка проблеми. Світова практика свідчить, що соціально-економічна нерівність широко поширена, багатоаспектна і, до певного рівня, неминуха. Проте, якщо посилення нерівності не буде належним чином відстежуватися, аналізуватися, а для її скорочення не буде вживатися відповідних заходів, нерівність може призвести до самих різних політичних, економічних, соціальних катастроф і конфліктів на різних рівнях. Скорочення нерівності – це, фактично, створення умов для правового і демократичного суспільства соціальної справедливості й ефективного розподілу ресурсів. Проблема соціально-економічної нерівності породжує соціальну напругу у суспільстві та формує умови до протистояння між бідними і багатими. Не випадково, Гідеон Роуз, редактор журналу *Foreign Affairs*, охарактеризував сучасну епоху як «століття Пікетті» (Т. Пікетті присвятив свою книгу «Капітал у ХХІ столітті» дослідженню економічної нерівності). Тому дослідження нерівності залишається актуальним і надалі та створює ще більший виклик для суспільства та глобалізації в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження моделей та механізмів скорочення нерівності (соціальної справедливості) займалися фахівці міжнародних організацій (Pew Research Center, Всесвітнього конгресу міжнародної соціологічної асоціації, Організації економічного співробітництва та розвитку, ООН та ін.), відомі зарубіжні й вітчизняні вчені, зокрема, А. Гриненко, Т. Пікетті, Д. Сковронський, Г. Тернбонр, А. Михненко, Н. Щур, О. Яременко та ін. [4-7; 15]. Автори зауважують, що останнім часом нерівність є загрозливою для сучасного суспільства, проте у більшості країн відсутня стратегія скорочення нерівності або їй приділяється незначна увага, тому виникає потреба у розробці конкретних практичних заходів. Відсутність комплексного розуміння механізмів та моделей скорочення соціально-економічної нерівності ставить перед сучасним суспільством завдання розробки та формування загальної концепції та відповідних механізмів і джерел фінансування для реалізації програм скорочення нерівності.

Метою статті є аналіз та ідентифікація моделей скорочення нерівності (соціальної справедливості) в умовах глобального розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Нерівність сприймається через асиметрії соціально-економічного розвитку, десоціалізацію відносин у різних сферах і проявах, нерівний доступ до ресурсів, поширення соціальної ексклюзії тощо. Соціально-економічна нерівність охоплює найрізноманітніші детермінанти економічного, соціального, політичного впливу, екзогенного й ендогенного характеру тощо. Зазвичай, економічна нерівність фокусуються на багатстві, доходах та споживанні; соціальна асоціюється з класами, рівнем життя, охороною здоров'я, певним соціо-культурним порядком та можливостями доступу до різних благ. Нерівність доходів і багатства може досягати величезних масштабів і створювати загрозу для політичної, економічної та соціальної стабільності в країні. Практично нерівність у розподілі капіталу демонструє розподіл економічної влади, а розподіл споживчих ресурсів – нерівність в якості життя (рівні доходів). Проте нерівність у володінні капіталів створює неоднозначний вплив на політичну та соціальну сфери, а нерівність у доходах можна розрахувати та визначити математично, наприклад, дехто X має доходи (ресурси) в n раз більші, ніж у Y, тобто порівнюються ресурси, доходи, якими володіють індивідууми або різні верстви суспільства. Тому проблему нерівності ми сприймаємо не тоді, коли певні блага нерівним чином розподіляються, а тоді, коли такий розподіл вважається несправедливим.

Як зазначалося у доповіді Всесвітнього економічного форуму в Давосі (2018), через нерівність розподілу економічних здобутків, статки мільярдерів починаючи з 2010 року зростали щорічно на 13%, тобто у 6 разів швидше, ніж у пересічних робітників (2%) [1]. У Доповіді виявлено зниження життєвих стандартів більшості населення у промислово розвинутих країнах, зростання недовіри до політиків та до бізнесу, що сукупно створює потужні ризики для підриву демократії та посилення соціальної і культурної поляризації. Тому практично всі розвинуті країни світу постійно здійснюють заходи щодо скорочення соціально-економічної нерівності. З цього приводу видатний англійський економіст ХХ ст. Дж. М. Кейнс зауважив: «коли накопичення багатства перестане вважатися однією з основних задач суспільства, зміниться багато норм моралі» [2, с. 65]. Кейнс приділяв багато уваги саме проблемі нерівномірного розподілу багатства і доходів.

Отже, ми визначаємо справедливість як оптимальний рівень нерівності, тому справедливий розподіл національного доходу (національного багатства) є найважливішою складовою соціально-економічного розвитку, яка впливає на економічне зростання та його детермінанти.

За даними звіту про нерівність у світі (2018) зазначено, що останнім часом частка доходів 10% найбагатшого населення у національному доході країн світу становила 37% у Європі, 41% у Китаї, 47% у США та Канаді, і найвище значення на Близькому Сході – 61% [3, с. 5]. За даними звіту протягом останніх десятиліть нерівність у доходах зростала практично в усіх країнах, але різними темпами. Це пов'язано з тим, що нерівність є складною категорією, яка містить у собі соціальні, економічні та політичні основи і на практиці країни застосовують різні типи та елементи соціально-економічної політики, що домінують у складі моделей розвитку країн. Стратегічною метою будь-якого суспільства є прагнення сформуванню систему базових цінностей, що орієнтовані на переважну частину суспільства. Таким чином, скорочення нерівності (проблема справедливого розподілу) розглядається як задача, підпорядкована соціально-економічним та політичним цілям розвитку держави.

Важливими концепціями нерівності є моделі розподілу доходів (капіталу), соціальної справедливості, інклюзивного розвитку, рівності результатів та рівності можливостей, економіки доступу/спільного використання, добробуту та ін., які в умовах глобального розвитку орієнтуються на різні підходи і принципи. В основі таких моделей лежить механізм справедливого розподілу доходів. Такий широкий вибір концепцій нерівності підтверджується висновком Г. Терборна, що теорія нерівності повинна розглядатися у міждисциплінарних

напрямах, які включають економічну, політичну науки, соціологію, медицину, психологію та інші науки. Необхідно відмовитися від монокультуралізму [4, с. 15-16].

Переважає більшість дослідників (А. Гриненко, Д. Сковронський, О. Яременко та ін. [5-7]) проблему нерівності сприймають через призму соціальної справедливості. Класичне визначення справедливості належить Аристотелю: «справедливість є рівною, але тільки для рівних» (і навпаки: «нерівне лише для нерівних»)...., «загальна справедливість – це добробут усіх громадян, без виключення, незалежно від їх посадового становища» [8, с. 149, с. 213]. У сучасному словнику з етики справедливість являє собою загальне співвідношення цінностей, благ між собою і конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленням про сутність людини і її невід'ємні права [9, с. 350].

У Доповіді Світового банку про світовий розвиток (2006) [10, с. 68] справедливість розглядається як забезпечення рівних можливостей та запобігання важких форм знедоленості щодо результатів. З економічної точки зору справедливість це вимога рівності громадян в розподілі обмеженого ресурсу. Сучасне трактування справедливості надано у науковому проєкті НАН України [7], що означає ступень реалізації ціннісно-детермінованих очікувань суб'єктів щодо їхнього статусу, доступу до суспільних ресурсів, праці і доходів та інших суттєвих умов їх життєдіяльності. Справедливість відображає рівень соціального порядку, який має мінімальну ентропію у порівнянні з будь-яким станом, що оцінюється як несправедливий. Отже, під справедливістю варто розуміти певний порядок, що забезпечує рівність можливостей кожному і чесний розподіл багатств, благ і доходів між членами суспільства. При цьому економічна діяльність людини має бути підпорядкована соціальній справедливості.

Існує декілька підходів до групування концепцій справедливості (справедливого розподілу доходів), які можна узагальнити у 5 груп: егалітаристську, утилітаристську, ролзіанську, ринкову та меритократичну. Розглянемо їх детальніше.

Егалітарна (від фр. Egalite – рівність) концепція, яка ще має назву рівноважна теорія розподілу, пропагує справедливий зрівняльний розподіл доходів, коли всі члени суспільства отримують рівні блага [5, с. 105]. Ця концепція базується на принципах: соціальної рівності, соціальної справедливості, компенсаційному, демократичному, вони використовуються у програмах різних політичних партій. В основі концепції лежить ідея створення суспільства з рівними політичними, економічними і правовими можливостями для усіх членів суспільства. Концепція є різновидом соціалізму. На практиці в сучасних умовах розвитку механізми такого розподілу егалітарної концепції відображають пошук компромісу між рівністю можливостей і рівністю результатів, згладжування майнових і дохідних відмінностей. Основним інструментом є державне регулювання (дотації, соціальні програми тощо).

Утилітарна концепція (з лат. Utilitas – користь, вигода), яка за основу бере тезу максимізації загальної корисності для всіх членів суспільства. Такий підхід є домінуючою основою сучасної західної доктрини організації державної влади, що приносить максимальну корисність. Одержувати при цьому більшу частку суспільного багатства має той, хто корисніший для суспільства. В утилітаризмі можна виділити декілька напрямів: по-перше, це класичний утилітаризм, походить від вчення І. Бентама, де корисність сприймається як задоволення; по-друге, сучасний утилітаризм, пов'язаний з економікою добробуту, де максимізується корисність не як задоволення, а як задоволення потреб і бажань, по-третє, індивідуальний (ідеальний) утилітаризм, коли деякі особисті потреби, речі мають вищу цінність (наприклад, особистісні відносини) [11, с. 150]. Сучасна теорія економіки добробуту вважає справедливим розподіл, який відповідає двом умовам: по-перше, він повинен бути рівноправним, по-друге, він має бути ефективним за Парето.

Ролзіанська концепція (пов'язана з ім'ям Джона Ролза), де максимізується корисність найменш забезпечених членів суспільства. Базовими постулатами є принцип «відмінності» та "правило максиміна" Дж. Ролза. На думку Ролза справедливою вважається така диференціація доходів, при якій відносна економічна нерівність припустима лише тоді, коли вона сприяє досягненню більш високого абсолютного рівня життя для найбідніших членів

суспільства [12, с. 26]. Концепція справедливості Ролза знайшла своє продовження у практиці сучасного лібералізму. В основі даної моделі, лежить принцип «справедливість як чесність» (justice as fairness), відповідно до якого при розробці політики підвищення добробуту підтримуються інтереси найбіднішого населення [12, с. 172], тобто на протидію утилітаризму потрібно прагнути не максимізації сукупної корисності, а збільшення мінімальної корисності (правило максиміна).

Ринкова концепція соціальної справедливості встановлюється ринком і його регуляторами [5, с. 106]. Ринкова модель справедливості базується на економічній ефективності і належить до класичної теорії розподілу, яка включає три базових імператива: по-перше, удосконалення системи соціального захисту населення на основі «медіанного рівня життя» та формування рівних умов; по-друге, удосконалення механізму оподаткування, який ґрунтується на прогресивній системі; по-третє, удосконалення системи соціального страхування платоспроможного населення на основі компенсаційного принципу. Практична реалізація цієї концепції знайшла своє відображення у корпоративістській моделі розвитку, де базовим є ринковий принцип розподілу благ.

Меритократична концепція справедливості, у якій багатства, заслуги, престиж і проблеми (недоліки, прорахунки тощо) розподіляються за принципом «релевантних відмінностей як міри справедливості» (Д. Белл [13, с. 259]): «кожному відповідно до його заслуг», «кожному за рангом», «рівність результатів» тощо. Люди повинні отримувати визнання і винагороду завдяки власним здібностям. Критерієм розподілу є особиста заслуга, соціальна значимість внеску індивіда чи групи людей. Ця теорія виникла в трансформаційний період, в умовах нових економічних ризиків, пов'язаних з політикою розвинених постіндустріальних країн по відношенню до держав третього світу, з формуванням основ становлення державної політики щодо емігрантів, розшарування суспільства за освітнім принципом тощо.

Концептуальні погляди, сутність та зміст моделей справедливості (скорочення нерівності) узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Сутність, зміст та принципові відмінності концепцій справедливості

Назва концепції, представники	Суть концепції	Принципи	Практичне втілення
Егалітарна Аристотель, Т. Гоббс, Ж. Руссо	Усі члени суспільства в рівній мірі отримують блага	- Соціальної справедливості, рівності; - компенсаційний; - солідарності; - універсальності	Соціал-демократична (солідарна) модель
Утилітарна І. Бентам, К. Менгер, В. Парето	Загальна корисність для всіх членів суспільства	- Демократичний; - максимізації корисності	Економіка загального добробуту
Ролзіанська Дж. Ролз, А. Сен, Ф. Хайек, Л. Мізес	Максимізується корисність найменш забезпечених членів суспільства	- Справедливості; - «справедливість як чесність»; - демократичний	Сучасний лібералізм
Ринкова А. Сміт, М. Фрідмен	Ринок є регулятором соціально-економічних процесів, рівний доступ до результатів праці	- Економічна ефективність; - рівність можливостей; - соціальна відповідальність	Корпоративістська модель
Меритократична Дж. Белл, Дж. Гелбрейт Р. Нозік	Справедливість винагороди оцінюється як поєднання особистих здібностей (зусиль) і соціальної значимості людей	- Солідарності; - «кожному відповідно до заслуг»; - рівності прав і свобод; - «релевантних відмінностей»; - «кожному за рангом».	Консервативна (різновид ринкової)

Сформовано автором за [5; 6; 11-13].

Ці моделі лягли в основу практичної реалізації програм соціальної політики розвинутих країн світу. На практиці країни використовують різні типи та елементи соціально-

економічної політики, що домінують та реалізуються у складі моделей розвитку держави: ліберально-демократичної, корпоративістської (континентальної), консервативної, соціал-демократичної. У сучасних умовах розвитку моделей у «чистому» вигляді не існує, проте домінує якась одна з них, за якою й можна віднести певну країну до конкретного типу соціально-економічної політики. Найвідоміші моделі сучасності: ліберально-демократична (Американська), континентальна Європейська (консервативна) та соціал-демократична (Швецька), які сформувалися у другій половині ХХ ст. в провідних країнах світу: у Європі, США та Канаді. В основі цих моделей лежать певні ідеологічні, правові, економічні принципи та соціальні основи господарювання.

У сучасних умовах світового господарства ліберальна модель соціальної справедливості застосовується у США, Великій Британії, Австралії, Канаді, Нідерландах, Ірландії, Новій Зеландії та базується на забезпеченні рівних можливостей для усіх членів суспільства (гідний рівень оплати праці, рівний доступ до освіти, медицини та ін. соціальних послуг). Ліберальні економісти саме в нерівності бачать основу економічного розвитку. Нерівність, згідно ліберального підходу, сприяє зростанню заощаджень, й інвестуванню в розвиток економіки. Л. Мізес зазначає, що «У системі нерівності егоїзм спонукає людину економити і завжди інвестувати свої заощадження, щоб найкращим чином задовольняти найнагальніші потреби споживачів. В системі рівності цей мотив зникає» [14, с. 788, 798]. Це так звана залишкова модель, яка орієнтована на матеріальну підтримку тільки найбільш малозабезпечених верств населення. Отже, у ліберальній моделі нерівність є ключовим інструментом економічного зростання: чим більша нерівність, тим більше економічне зростання.

Корпоративістська модель соціальної справедливості підпорядкована головному постулату – ринкові відносини та запровадження страхування під державним наглядом. Континентальна Європейська модель орієнтується на рівний доступ до результатів праці (рівномірний і достатній розподіл доходів між найманим працівником, підприємцем і державою через збалансований розмір заробітної плати, прибутків і податків) [6, с. 266]. Соціальна відповідальність в Європі сприймається як механізм підвищення конкурентоспроможності й як засіб зростання рівня життя громадян. Особливістю є втручання держави у соціально-трудова відносини, за автономії підприємств та профспілок. Континентальна Європейська модель має кілька різновидів: по-перше, консервативна модель яку демонструють країни центральної Європи (Німеччина, Австрія, Італія, Франція, Голландія); по-друге, інституційна або соціал-демократична модель, що реалізується у країнах Північної Європи (Швеції, Фінляндії, Данії, Норвегії, Бельгії).

Консервативна модель характеризується високим рівнем правової захищеності, жорсткими нормами трудового права, орієнтованими на збереження робочих місць, застосовується тарифне регулювання з незначною диференціацією заробітної плати. Проте дана модель має певні недоліки: зростання безробіття, ускладнення доступу на ринок праці молоді та інших малозахищених громадян, послаблення стимулюючої ролі заробітної плати, зниження темпів соціально-економічного зростання.

Соціал-демократична, інституційна (Скандинавська) модель реалізується через перерозподільчу систему (наприклад, бюджет, фонди соціального страхування), при високій частці соціальних витрат. Соціальна політика тісно пов'язана з державним регулюванням економіки, що має чітко виражену соціальну спрямованість [15, с. 224]. Скандинавська модель є універсальною, солідарною системою соціальної справедливості. Ця модель втілює вдале поєднання приватнокапіталістичної ринкової економіки і соціально орієнтованої системи перерозподілу виробленого продукту з метою забезпечення більшої соціальної справедливості. Саме цю модель можна назвати змішаною універсальною інституціональною моделлю держави, яка спрямована на те, щоб економічні ринкові важелі сприяли підвищенню рівня життя бідних верств населення, забезпеченню умов для повної зайнятості та розвинутої системи соціального забезпечення. Ще у праці «Політика» Аристотель сформулював ключову ідею «змішаного правління» за якої розв'язуються

соціальні конфлікти і досягається загальна задоволеність (гармонія інтересів різних соціальних груп). За цією моделлю нерівність скорочується через систему надання соціальних послуг у найважливіших сферах життя: безкоштовна шкільна освіта; соціальне забезпечення в старості; система виплат на дітей; виплата допомоги в разі безробіття; забезпечення житлом тощо.

У країнах з перехідною економікою головним чином стає питання забезпечення економічного зростання, а проблема справедливого розподілу буде вирішена при умові створення демократичних політичних інститутів, тобто ефективно функціонуючий ринок і демократичні практики забезпечать реалізацію принципів соціальної справедливості. Така модель більш нагадує змішану систему, її фінансування передбачає досягнення соціально-економічної стабільності і високого рівня продуктивності праці, формування сильних профспілок. Відповідно, державний сектор фінансує соціальну політику через систему оподаткування та несе відповідальність не тільки за розширення і фінансування соціального забезпечення, а й за функціонування різних соціальних служб.

Отже, кожна модель має свої переваги і недоліки. При ринковій моделі розподілу поняття справедливості зводиться до справедливості, властивій ринку – рівність всіх учасників ринку перед законом, дотримання всіма єдиних правил гри і створення справедливої ринкової конкуренції шляхом забезпечення рівних стартових можливостей. Дотримання ринкової рівноваги розглядається як умова ефективності розподілу ресурсів, недопущення марнотратства у їх використанні.

Сучасна соціально-економічна ринкова модель однією рукою править ринком, а іншою рукою заганяє людину в ринок. Державне регулювання розподілом доходів має об'єктивні економічні і політичні підстави. З одного боку, надмірно низький рівень нерівності в розподілі доходів негативно позначається на трудовій мотивації, тобто зрівнялівка гальмує економічний розвиток. З іншого боку, надмірно висока нерівність ускладнює забезпечення рівних можливостей усім членам суспільства, веде до скорочення споживчого попиту й індивідуальних заощаджень, загострення соціальних проблем, а при певних умовах може послужити джерелом соціально-політичної напруженості і нестабільності.

Ліберальна модель схожа на консервативну (ринкову) модель, адже у цих моделях ринок є найважливішою сферою для взаємодії між людьми. Проте, ліберальна концепція має низькі результати у боротьбі з нерівністю: країни, де є високий ступінь економічної нерівності – це країни з низьким рівнем розвитку, обтяжені корупцією, злочинністю, високою смертністю і соціальною нестабільністю. Підтвердженням цього є теза А. Маршалла, Олкіна І.: «рівний розподіл національного доходу» призведе лише до руйнування багатьох підприємств, але доходи народних мас «близько не піднімуться навіть тимчасово до рівня, передбачуваному соціалістичними очікуваннями «золотого століття». Тому немає ніякої необхідності і морального виправдання для існування крайньої убогості пліч-о-пліч з величезним багатством. Нерівномірність багатства – серйозний дефект в нашому економічному устрої» [16, с. 132-133]. Відповідно до цього – справедливо все те що ефективно і навпаки.

Отже, у сучасних умовах розвитку моделі соціальної справедливості (скорочення нерівності) набувають таких особливостей: по-перше, поступово трансформується модель справедливості, набуваючи ознак універсальності – система ринкового регулювання доходів і споживання населення, у якій спостерігається лібералізація руху переважної більшості частини доходів; по-друге, створюються інститути зрівняльної і стимулюючої політики; по-третє, при формуванні змін соціально-економічної моделі розвитку держави стає об'єктивним врахування просторових, зовнішніх і внутрішніх викликів сучасності.

Тому виникає необхідність компромісного вирішення проблеми соціальної справедливості (нерівності). Останнім часом розвинуті країни переходять до моделі інклюзивного розвитку, але точка перетину інклюзії та соціальної справедливості поки що широко застосовується тільки в освіті. Проте інклюзія охоплює не тільки освіту, а має широкий спектр застосування: праця, відносини, доступ до різних благ тощо. Інклюзія – це

процес реального включення людей з обмеженими можливостями в активне суспільне життя, що дозволяє кожній людині рівноправно брати участь у суспільстві [17, с. 6]. Інклюзія заснована на розумінні особистої свободи людини, її прав, можливостях вибору, доступу до благ, що впливає на розвиток людини як індивідуума [18]. Метою інклюзивної моделі розвитку є забезпечення рівного доступу до економічної незалежності і взаємодії між людьми, соціальними класами. З цієї точки зору суспільству необхідно допускати нерівний розподіл ресурсів «лише до тієї міри, коли найслабші члени суспільства отримують вигоду від такої нерівноправності» [19, с. 183]. Згідно з цією логікою, дозволяється здійснювати перерозподіл ресурсів таким чином, щоб дати змогу знедоленим членам громади досягти рівноправності.

Оскільки інклюзивна модель соціальної справедливості є клоном різних моделей справедливості, то застосовуючи метод аналогії можна визначити, що концепцією проінклюзивної моделі може виступати система перерозподілу, орієнтована на збільшення доходів, особливо для соціально незахищеного населення та на ефективну протидію нерівності, що супроводжуються зовнішніми і внутрішніми викликами та технологічними змінами. Модель покликана врегулювати вибір між економічною ефективністю і соціальною справедливістю. Рушійною силою процесу вибору моделі справедливості є комбінація низки факторів розвитку.

Отже, універсальною моделлю скорочення нерівності може стати інклюзивна модель соціальної справедливості як гібридна модель соціальної справедливості, яка підпорядкована таким принципам: доступність до основних потреб для кожного члена суспільства; рівний доступ до базових потреб, освіти, медицини тощо; компенсації (Калдор-Хікса) – фактичний розподіл між індивідами того виграшу, який суспільство отримує від економічно ефективних змін. Інклюзивна модель справедливості повинна орієнтуватися на такий розподіл благ, який вважався б справедливим, супроводжується стабільним зростанням доходів населення нарівні зі зростанням його економічних можливостей, рівня захищеності і якості життя, а не простим зростанням ВВП.

Таким чином, у осучасненій інклюзивній моделі справедливого розподілу доходів (скорочення нерівності) можна виділити декілька свопмеханізмів, що дозволяють перейти до багаторівневої і мультиполярної системи збалансованого розвитку.

По-перше, сталий розвиток та зростання економіки при умові підвищення рівня життя і платоспроможності мало захищеного населення, оскільки така категорія населення усі свої доходи вимушена витратити на споживання. Цього можна досягти за рахунок бюджетного маневрування для забезпечення мінімального рівня соціального захисту у таких варіаціях за вибором: 1) перерозподіл поточних державних витрат; 2) збільшення доходів від оподаткування; 3) розширення страхових внесків; 4) скорочення незаконного руху фінансових ресурсів та встановлення контролю над динамікою капіталу; 5) додаткова поміч, позика або реструктуризація існуючого боргу для вивільнення ресурсів.

По-друге, пріоритети інклюзивної моделі повинні переорієнтуватися на формування політики, направленої на соціальний захист окремих соціальних категорій і вирівнювання доходів (як це практикують у Європейських країнах).

По-третє, забезпечити умови соціальної інтеграції та рівності загальних благ: підвищення загального доступу до засобів охорони здоров'я, освіти, культури тощо. Застосування таких свопмеханізмів дозволить скоротити нерівність та досягти більш справедливого розподілу доходів. Максимальний вплив таких свопмеханізмів досягається в умовах, коли вони доповнюються високими темпами економічного зростання, ефективним макроекономічним управлінням і успішно функціонують з ринками праці, де створюються робочі місця, а найбідніше населення отримує шанс скористатися можливостями, що відкриваються. Потрібно продовжувати моніторинг критеріїв зміни прогресу у нерівності для більш ефективної реалізації інклюзивної моделі соціальної справедливості.

Висновки. Отже, справедливість розглядається нами як певний порядок, що забезпечує рівність можливостей кожному і чесний розподіл багатств, благ і доходів між членами

суспільства. Соціальна справедливість забезпечує необхідний зв'язок між соціальною структурою суспільства та економічною ефективністю, включаючи фундаментальні цінності людини. На практиці країни використовують різні типи та елементи соціально-економічної політики, що домінують та реалізуються у складі моделей розвитку держави: ліберально-демократичної, корпоративістської (континентальної), консервативної, соціал-демократичної. Більшість сучасних моделей соціальної справедливості (нерівності) мають змішаний характер та поєднують у різних пропорціях принципи ринкової моделі, економічної ефективності та соціальної справедливості. Дослідження сутності, особливостей, принципів та детермінантів моделей скорочення соціально-економічної нерівності в умовах глобального розвитку дозволило встановити такі її особливості: сучасна модель справедливості, набуває ознак універсальності, формуються інститути зрівняльної і стимулюючої політики, зміни соціально-економічної моделі розвитку держави відбуваються відповідно до просторових, зовнішніх і внутрішніх викликів сучасності. Універсальною моделлю скорочення нерівності покликана стати інклюзивна модель соціальної справедливості як гібридна модель соціальної справедливості, яка повинна орієнтуватися на такий розподіл благ, який вважався б справедливим, супроводжувався стабільним зростанням доходів населення нарівні зі зростанням його економічних можливостей, рівня захищеності і якості життя, а не простим зростанням ВВП.

Список використаних джерел

1. Всесвітній економічний форум у Давосі. Частина 2: глобалізм та демократія. 6 лютого 2018. URL: <https://www.mfaua.org/uk/publications/vsesvitnii-ekonomichniy-forum-u-davosi-chastyina-2-hlobalizm-ta-demokratiia> (дата звернення: 20.10.2019).
2. Кейнс Дж. М. Экономические возможности наших внуков. *Вопросы экономики*, 2009. № 6. С. 60–67.
3. Доклад о неравенстве в мире 2018. Основные положения. URL: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-russian.pdf> (дата звернення: 10.10.2019).
4. Therborn G. Inequalities and Latin America: From the Enlightenment to the 21st Century. *Working Paper*. 2011. N. 1. P. 1-31.
5. Гриненко А. М. Соціальна справедливість як ключовий принцип у реалізації соціальної політики держави. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2009. Т. 112, Вип. 99. С. 104–107.
6. Сковронський Д. М. Сучасні моделі соціальної держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2016. № 850. С. 264–271.
7. Суперечливість економічної ефективності і соціальної справедливості та шляхи забезпечення їх комплементарності. *Науковий проект*. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/Суперечливість-ек_еф-і-соц_справедливості.pdf (дата звернення: 01.11.2019).
8. Аристотель. *Политика*. Пер. с греч., предисл. и послесл. С.А. Жебелева. Примеч. и коммент. А.И. Доватура. Москва : Академический проект, 2015. 318 с.
9. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: Словник. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
10. Доклад о мировом развитии 2006. Справедливость и развитие. Пер. с англ. публикации Всемирного банка. (*World Development Report 2006: Equity and Development*. 2006 г.). Москва : Издательство «Весь Мир». 312 с.
11. Ребкало В., Козаков В. Архетипні особливості ціннісного потенціалу державного управління з погляду теорії утилітаризму й гуманізму. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 2 (спец. вип.). С. 148-155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2%28spets._22 (дата звернення: 23.10.2019).
12. Ролз Дж. Теория справедливости. Перевод с англ. Издательство: ЛЕНАНД . 2017. 536 с.
13. Белл Д. Культурные противоречия капитализма. Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. Москва : Политиздат. 1990. 480 с.
14. Мизес Л. Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории. Москва: Экономика. 2000. 878 с.
15. Михненко А., Щур Н. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2011. Вип. 2. С. 219–227.

16. Маршалл А., Олкин И. Неравенства: теория мажоризации и ее приложения. Москва: Мир. 1983. 576 с.
17. Алехина С.В. Принципы инклюзии в контексте развития современного образования. *Психологическая наука и образование*. 2014. №1. С. 5–16.
18. Елина Д. Д., Пахолкина Т.М., Задумкина Е.А. Инклюзия в понимании современного общества. *Молодежный научный форум: Гуманитарные науки*: электр. сб. ст. по мат. XL междунар. студ. науч.-практ. конференции. 2016. № 11(39). URL: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11\(39\).pdf](https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11(39).pdf) (дата звернення: 19.11.2019).
19. Christensen C., Dorn S. Competing notions of social justice and contradictions in special education reform. 1997. *Journal of Special Education*. V. 31. № 2. P. 181–198.

References

1. Davos World Economic Forum (2018). Part 2: *Globalism and Democracy*. February 6, 2018. Retrieved from: <https://www.mfa.ua.org.uk/publications/vsesvitnii-ekonomichnyi-forum-u-davosi-chastyna-2-hlobalizm-ta-demokratiia> (Last accessed: 20.10.2019).
2. Keynes, J. M. (2009). Economic Opportunities for Our Grandchildren. *Economic Issues*. No. 6. P. 60–67 (in Russ.).
3. World Inequality Report (2018). Key Points. Retrieved from: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-russian.pdf> (Last accessed: 10.10.2019).
4. Therborn G. (2011). *Inequalities and Latin America: From the Enlightenment to the 21st Century*. Working Paper. N. 1. (in Ukr.).
5. Grinenko A. M. (2009). Social justice as a key principle in the implementation of the social policy of the state. *Scientific works Black Sea State University named after Peter Mohyla complex "Kyiv-Mohyla Academy"*. 2009. Vol. 112, no. 99.
6. Skovronsky D. M. (2016). Modern models of the social state. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*. Series: Law: Collection of scientific works. No. 850. (in Ukr.).
7. *Contradictions of economic efficiency and social justice and ways of ensuring their complementarity* (2019). Scientific project. URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/Controversy-Ex_Efficiency-Society_pdf.pdf (Last accessed 01.11.2019). (in Ukr.).
8. Aristotle (2015). *Politics*. Trans. from Greek., foreword and after S.A. Zhebeleva. Moscow: Academic project. (in Russ.).
9. Toftul M.G. (2014). *Modern Ethics Dictionary: Dictionary*. Zhytomyr: ZhDU them. I. Franko. (in Ukr.).
10. *World Development Report* (2006). Equity and Development. Trans. from English. World Bank publications. Moscow : Publishing house "All World". (in Russ.).
11. Rebkalo V. & Kozakov V. (2014). *Archetypal features of the value potential of public administration from the point of view of the theory of utilitarianism and humanism*. Public administration: theory and practice. Vol. 2 (special issue). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2%28spets._22 (Last accessed: 23.10.2019). (in Ukr.).
12. Rawls J. (2017). *Theory of justice*. Translation from English. Publisher: LENAND. (in Russ.).
13. Bell D. (1990). *Cultural Contradictions of Capitalism*. Ethical thought. Scientific journalistic readings. Moscow: Political Publishing House. (in Russ.).
14. Mises L. (2000). *Human activity: A treatise on economic theory*. Moscow: Economics. (in Russ.).
15. Mikhnenko A. & Shchur N. (2011). World models of social policy: lessons for Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. Iss. 2. (in Ukr.).
16. Marshall A. & Olkin I. (1983). *Inequalities: the theory of majorization and its applications*. Moscow: World. (in Russ.).
17. Alekhina S.V. (2014). The principles of inclusion in the context of the development of modern education. *Psychological science and education*. No 1 (in Russ.).
18. Elina D. D., Pakholkina T.M. & Zadumkina E.A. (2016). *Inclusion in the understanding of modern society*. Youth Scientific Forum: Humanities: Electr. Sat Art. by mat. XL Int. Stud. scientific-practical conferences. No. 11 (39). Retrieved from: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11\(39\).pdf](https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11(39).pdf) (Last accessed: 11.19.2019). (in Russ.).
19. Christensen, C., & Dorn, S. (1997). Competing notions of social justice and contradictions in special education reform. *Journal of Special Education*. V. 31. № 2.

OPALKO Victoria

PhD (in Economic Sciences), Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Economics and International Economic Relations,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine

MODELS OF REDUCING INEQUALITIES IN GLOBAL DEVELOPMENT

Introduction. *Recently there has been an increase in income inequality in almost all countries. This poses a threat to political, economic and social stability in the country. In most countries, there is no strategy to reduce inequality or little attention is paid to it. Therefore, there is a need to develop concrete practical measures to strike a balance between equal access to economic independence and social justice.*

Purpose. *The research aims is to analyze and identify models of reducing inequality (social justice) in the face of global development.*

Results. *Equity is seen as the optimum level of inequality, so a fair distribution of national income (national wealth) is the most important component of socio-economic development that affects economic growth and its determinants. It is established that social justice provides the necessary link between social structure of society and economic efficiency. Five concepts of social justice are analyzed: egalitarian, utilitarian, roshan, market and meritocratic, their principles, main tenets, advantages and disadvantages are revealed. It is established that most modern models of social justice (distribution) are mixed in nature and combine in different proportions the principles of market model, economic efficiency and social justice. Studying the experience of implementation of different models of social justice has allowed to establish the following features: they acquire signs of universality, institutions of equalization and incentive policy are being formed, they are changing according to the spatial, external and internal challenges of the present. It is argued that in today's global development, justice models are gradually transforming and inclusive. The inclusive development model is a hybrid model of social justice that focuses on equitable distribution of goods, sustainable economic growth in incomes and the level of protection and quality of life.*

Originality. *The categorical apparatus of the concept of "justice" has been improved, which, unlike the existing ones, is proposed to be considered as a certain order that ensures equal opportunities for everyone and an honest distribution of wealth, benefits and income between members of society. Scientific and practical approaches to the formation of an inclusive model of social justice are proposed, which is a kind of clone of different models of justice, takes into account the combination of a number of development factors and uses swap mechanisms that will allow moving to a multi-level and multi-polar system of balanced development. Firstly, this is budgetary maneuvering to ensure a minimum level of social protection with the following options: 1) redistribution of current government spending; 2) an increase in tax revenue; 3) expansion of insurance premiums; 4) reducing the illegal movement of financial resources and establishing control over the dynamics of capital; 5) additional assistance, credit or restructuring of existing debt to free up resources; secondly, reorientation to the development of policies aimed at social protection of certain social categories and equalization of income (as is the practice in European countries); thirdly, ensuring conditions of social integration and equality in the provision of common services: expanding universal access to health care, education, and culture.*

Conclusion. *The problem of inequality is perceived when the distribution of common goods is considered unfair. In practice, countries use various types and elements of socio-economic policy that dominate and are implemented in models of state development: liberal-democratic, corporatist (continental), conservative, social-democratic. The universal model of reducing inequality should be an inclusive model of social justice, which follows the principles of: accessibility of basic needs for each member of society; equal access to basic needs: education, medicine, etc.; compensation - the actual distribution between persons of the benefits (income) that the company receives from cost-effective changes. An inclusive justice model should be accompanied by a steady increase in population incomes, economic opportunities, security and quality of life, and not just simple GDP growth.*

Keywords: *socio-economic inequality, social justice, equitable distribution, concepts of inequality, models of justice, inclusive model of social justice.*

Одержано редакцією: 13.10.2019
Прийнято до публікації: 17.12.2019